

مقاله پژوهشی

مطالعه آثار اتو پینه از منظر جهانی شدن

ادهم ضرغام*

گروه نقاشی و مجسمه‌سازی، دانشکده هنرهای تجسمی، دانشکده‌گان هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، ایران

تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۴/۱۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۸/۰۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۶/۲۵

چکیده

جهانی شدن پدیده‌ای است که به گسترش و تعمیق ارتباطات میان مردم، فرهنگ‌ها و جوامع در سرتاسر جهان اشاره دارد و از سده بیستم میلادی به شکل فزاینده‌ای توجه پژوهشگران، هنرمندان و همچنین نظریه‌پردازان حوزه‌های مختلف را به خود جلب کرده است. در این راستا، این پژوهش تلاش می‌کند تا به بررسی و تحلیل مؤلفه‌ها و ویژگی‌های جهانی شدن در آثار اتو پینه - هنرمند معاصر - بپردازد. در واقع، این پژوهش با هدف شناخت دقیق‌تر آثار او از منظر پیوند با شاخص‌های جهانی شدن انجام شده است. این پژوهش با این پرسش اصلی روبه‌رو است که مؤلفه‌ها و ویژگی‌های جهانی شدن به چه صورت در آثار اتو پینه بازتاب یافته‌اند؟ روش تحقیق پژوهش توصیفی - تحلیلی است و اطلاعات به شیوه کتابخانه‌ای و اینترنتی گردآوری و در راستای پاسخ به پرسش اصلی پژوهش ساماندهی شده‌اند. همواره باید در نظر داشت که هرچند جهانی شدن پدیده نوظهوری نیست، اما آگاهی و توجه به آن مربوط به سده بیستم میلادی می‌شود. در این راستا، می‌توان به مؤلفه‌هایی نظیر منطقه‌زدایی، دورگه فرهنگی و امکان جهان‌وطنی اشاره کرد که تسریع جهانی شدن را رقم می‌زنند. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که اتو پینه در عین پایبندی به فرهنگ ملی و بهره‌گیری از ریشه‌های بومی، افق دید خود را فراتر برده است و به دغدغه‌های انسانی و جهانی می‌پردازد. چنین رویکردی، تا حد زیادی امکان خوانش آثار او از منظر جهانی شدن را فراهم می‌آورد. با بررسی آثار اتو پینه مشخص می‌شود که این هنرمند از جنبه‌های گوناگون نظیر نحوه ارائه آثار، استفاده از مواد و متریا و بهره‌گیری از عناصری نظیر رنگین‌کمان، آسمان، آتش و دود مؤلفه‌های جهانی شدن را به نمایش می‌گذارد. همچنین علاوه بر رویکرد جهانی، هویت ملی نیز در سطح فرم و محتوا در آثارش حائز اهمیت است و تجربه اتو پینه از سرزمین خود را نشان می‌دهد.

واژگان کلیدی: جهانی شدن، هنر غرب، هنر جدید، اتو پینه.

مقدمه

۱۹۸۹ م. در مرکز پمپیدو^۱، بررسی روابط میان هنر غرب و هنرهای بومی از دیگر نقاط جهان مورد توجه قرار گرفت. دهه ۱۹۹۰ م. جهانی شدن در قلمرو هنر با شدت بیشتری دنبال شد، به گونه‌ای که در دو کومننتا^۲ پژوهش عمیق‌تری در خصوص جهانی شدن انجام شد. دو کومننتا ۱۱ به‌عنوان نخستین نمایشگاهی که کیوریتوری آن بر عهده یک فرد غیرغربی بود، به ایده‌های جهانی شدن اختصاص یافت. با توجه به بازتاب جهانی شدن در آثار هنری، این پژوهش بر آن است که جلوه‌ها و نمودهای گوناگون این پدیده را در آثار اتو پینه^۳ هنرمند معاصر آلمانی مورد بررسی و مطالعه قرار دهد. در این راستا، پس از تبیین مؤلفه‌ها، شاخص‌ها و ویژگی‌های اصلی جهانی شدن، تلاش شده است که این مؤلفه‌ها با آثار اتو پینه تطبیق داده شود. چنین رویکردی این امکان را فراهم می‌سازد که ابعاد مختلف آثار این هنرمند از منظر جهانی شدن سنجیده شود. به نظر می‌رسد که آثار اتو پینه دارای ویژگی‌هایی است که بستری را فراهم می‌آورد تا بتوان آن‌ها را با این رویکرد ارزیابی و تحلیل کرد. از این رو، پرسش اصلی پژوهش حاضر این است که مؤلفه‌ها و ویژگی‌های جهانی شدن چگونه در آثار اتو پینه جلوه یافته و نمود پیدا کرده‌اند؟ با بررسی آثار

مفهوم جهانی شدن از سده بیستم میلادی و به‌ویژه از نیمه دوم دهه ۱۹۸۰ م. به تدریج مورد توجه قرار گرفت. جهانی شدن به افزایش پیوندها و ارتباطات میان افراد و جوامع در سطح جهانی اشاره دارد. این پدیده به واسطه تبادلات فراگیر اقتصادی، جابه‌جایی‌های مالی و انسانی و انتقالات فرهنگی مطرح شده که به موجب آن روابط متقابل انسانی در سطح جهانی رشد و گسترش یافته است. جهانی شدن را می‌توان پدیده‌ای پیچیده در نظر گرفت که ابعاد، جنبه‌ها و ویژگی‌های متنوع و گوناگونی دارد. از جمله این ویژگی‌ها می‌توان به مواردی نظیر منطقه‌زدایی، اختلاط و تعامل میان فرهنگ‌های مختلف و همچنین بروز جهان‌وطنی اشاره کرد. به‌علاوه استفاده گسترده و روزافزون از وسایل و ابزارهای ارتباط جمعی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل تسریع‌کننده و گسترش‌دهنده روند جهانی شدن به شمار می‌آید. هرچند که جهانی شدن پدیده‌ای نوین نیست، اما دهه ۱۹۸۰ م. را می‌توان زمان بروز این مفهوم در حیطه هنر در نظر گرفت. با برگزاری دو نمایشگاه با عناوین «بدوی‌گرایی در هنر قرن بیستم» در سال ۱۹۸۴ م. در موزه هنر مدرن نیویورک و «جادوگران زمین» در سال

* نویسنده مسئول: azargham@ut.ac.ir، ۰۹۱۲۳۸۴۱۹۵۸

جهانی شدن به معنای گسترش وابستگی‌های متقابل در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، تکنولوژیکی، فرهنگی، سیاسی و زیست‌محیطی به کار می‌رود، به طوری که مردم جهان به نحوی فزاینده به یکدیگر متصل می‌شوند (رامین و همکاران، ۱۳۸۹، ۷۵۶). جهانی شدن را می‌توان سلسله تأثیراتی دانست که با ارتباطات متقابل بیشتر در جهان از طریق حجم فزاینده تجارت جهانی و تبادل‌های فرهنگی مرتبط است. به‌زعم رابرتسون (Robertson, 1992/2006, 12)، جهانی شدن عبارت است از «فشرده‌گی جهان و تبدیل آن به مکانی واحد». همچنین لازم به ذکر است که جهانی شدن مواضع متفاوتی را به خود اختصاص داده است. در یک سو گروهی از این پدیده استقبال کرده‌اند و آن را نشانی از ورود به مرحله‌ای نوین از تاریخ تلقی می‌کنند. در طرف دیگر عدم پذیرش این ایده وجود دارد، مبنی بر این که اساساً تحولی جدید در حال وقوع نیست و به‌رغم تغییرات، بسیاری از پدیده‌ها همچنان ریشه در گذشته دارند. آنتونی گیدنز (Giddens, 1982/2005, 86 & 87) در این راستا سه گرایش فکری متفاوت را مطرح می‌کند: دسته اول شامل شک‌گرایانی می‌شوند که معتقدند بحث پیرامون جهانی شدن پرگویی‌های بی‌ثمر درباره پدیده‌ای است که تازگی ندارد. گروه دوم را افراط‌گرایانی تشکیل می‌دهند که به جنبه‌های افراطی تأکید دارند و بر این باورند که جهانی شدن را می‌توان پدیده‌ای واقعی در نظر گرفت و آثار و پیامدهای آن تقریباً در تمامی نقاط نمایان است. به‌زعم این گروه، جهانی شدن را می‌بایست فرایندی دانست که به ایجاد نظم جهانی نوین می‌انجامد و ناشی از جریان‌های تجارت و تولید بین‌المللی است. دسته سوم نیز کسانی‌اند که موضعی میانه اتخاذ می‌کنند و جهانی شدن را به‌عنوان اصلی‌ترین نیروی شکل‌دهنده به مجموعه‌ای از تغییرات در جوامع مدرن در نظر می‌گیرند. این گروه باور دارند که در حال حاضر نظم جهانی در حال تغییر و تجدید شکل است، اما الگوهای قدیمی هنوز در بسیاری از حیطه‌های رفتاری و اجتماعی باقی مانده‌اند. به‌طور کلی می‌توان ویژگی‌های متفاوتی را برای جهانی شدن در نظر گرفت که هر یک به نوعی تسریع‌کننده آن به شمار می‌آیند.

مواردی نظیر استفاده از وسایل ارتباط جمعی، منطقه‌زدایی، دورگه فرهنگی، امکان جهان‌وطنی و مهاجرت از جمله مؤلفه‌هایی به شمار می‌آیند که جهانی شدن را تسریع می‌نمایند. چنانچه گفته شد، گستردگی استفاده از وسایل ارتباط جمعی، روند جهانی شدن را شتابان‌تر می‌سازد. افراد ساکن در دو سوی مختلف کره زمین نه تنها قادرند که از طریق گفت‌وگو ارتباط برقرار کنند، بلکه توانایی ارسال اسناد و تصاویر را نیز به مدد فناوری‌های نوین دارند. به بیان تامپسون (Tomlinson, 1999/2002, 163) «استفاده از فناوری و وسایل ارتباط جمعی موجب فشرده‌گی زمان و مکان می‌شود». همواره باید در نظر داشت که وسایل ارتباط جمعی از جنبه‌های مختلف، نظیر انتقال پیام و شکل‌دهی تجربه زمان و مکان، دارای اهمیت فرهنگی است. به‌علاوه منطقه‌زدایی را می‌توان از جمله ویژگی‌های جهانی شدن در نظر گرفت. یکی از وجوه منطقه‌زدایی برکنده شدن از زمین محلی است که در این قلمرو، بینامتنیتی تخیلی روی می‌دهد.

اتوپینه اینگونه به نظر می‌رسد که او در بخش قابل توجهی از آثارش به طرح مسائل و دغدغه‌های بنیادین انسانی و اجتماعی پرداخته است و ضمن توجه به فرهنگ ملی و ریشه‌های بومی خود، همواره مسئولیت‌ها و ارزش‌های مشترک جهانی را نیز در نظر داشته و در آثارش بازتاب داده است.

پیشینه پژوهش

چنانچه از بررسی پژوهش‌های موجود برمی‌آید، موارد بسیاری وجود دارند که به مسئله جهانی شدن فارغ از موضوع هنر، می‌پردازند. با این وجود، پژوهش‌هایی نیز در زمینه هنر و جهانی شدن انجام شده است. وحید عسکرپور (۱۳۹۳)، در مقاله‌ای با عنوان «جهان هنر در عصر جهانی شدن؛ هنر در وضعیت جهانی شدن چه نسبتی با هویت ملی دارد؟»، به این مسئله می‌پردازد که آیا هنر را می‌توان دارای خصلتی جهانی دانست و در صورت پذیرش این امر، هنر چه نسبتی با هویت‌های ملی و فردیت‌ها به نمایش می‌گذارد؟ همچنین این مقاله، با تأکید بر پرداختن به شکل‌گیری نهادی جهانی نظیر یونسکو و پرداختن به وضعیت هنر در عصر جهانی شدن، تلاش می‌کند تا به پرسش‌هایی از این دست پاسخ دهد که آیا باید هنر جهانی را به معنای مشارکت همه ملت‌ها در آفرینش هنری دانست؟ همچنین امیر رضائی نبرد (۱۳۹۰)، در مقاله «بررسی تأثیرات جهانی شدن بر هنر معاصر غرب از ۱۹۶۰ تا زمان حاضر»، به میزان تأثیرگذاری جهانی شدن بر هنر معاصر غرب در بازه زمانی ۱۹۶۰ م. به بعد توجه کرده و تأثیر جهانی شدن را به‌طور کلی در معماری پست‌مدرن، هنرهای تجسمی، موسیقی، سینما، رسانه‌های جدید و موزه‌ها مورد مطالعه قرار داده است. اینگونه به نظر می‌رسد که غالب پژوهش‌های موجود بر نسبت هویت ملی و جهانی شدن تأکید دارند و یا قلمرو گسترده‌تری از هنرمندان را مطالعه می‌کنند، در حالی که این پژوهش می‌کوشد که با تأمل بر آثار یک هنرمند یعنی اتوپینه چگونگی بازتاب مؤلفه‌های جهانی شدن را در آثار او واکاوی کند.

روش پژوهش

روش تحقیق این پژوهش توصیفی-تحلیلی است. جهت پرداختن به موضوع پژوهش، جهانی شدن مورد بررسی قرار گرفته و سپس با انتخاب نمونه‌هایی از آثار اتوپینه، تلاش شده که ایده جهانی شدن در آثار این هنرمند مورد بررسی و مطالعه قرار گیرد. معیارهای انتخاب آثار شامل نوآوری در بیان هنری و همچنین مهیا کردن بستری جهت بررسی مؤلفه‌های جهانی شدن است. همچنین اطلاعات پژوهش به‌صورت کتابخانه‌ای و اینترنتی جمع‌آوری و در جهت پاسخ‌گویی به پرسش پژوهش سامان‌دهی شده‌اند.

مبانی نظری

• جهانی شدن و عوامل تسریع‌کننده آن

گرچه ریشه‌های جهانی شدن را می‌توان به اعصار گذشته نسبت داد، اما آگاهی عمومی از این پدیده به نیمه دوم دهه ۱۹۸۰ م. باز می‌شود.

تاریخی در نظر گرفته شود، هر اثری در زمانه خودش معاصر به شمار می‌آید، حال آنکه معاصر بودن مفهوم دیگری را نیز در بر دارد. به اعتقاد جورجو آگامبن (Agamben, 2006/2010, 53) کسی حقیقتاً معاصر است که نه کاملاً با زمان تقارن دارد و نه خود را با درخواست‌های آن هماهنگ می‌سازد. از خلال این ناپیوستگی با زمان است که برخی افراد بیش از دیگران قادر به فراچنگ آوردن زمان خویش‌اند. قسمی از معاصر بودن گویا رابطه با زمان خویش است، به این معنا که فرد علی‌رغم اتصال تنگاتنگ با زمان فاصله خویش را با آن حفظ می‌کند.

• جهانی شدن و هنر معاصر

در دهه ۱۹۸۰ م. دو نمایشگاه مهم به بررسی رابطه میان هنر مدرن غربی و هنرهای بصری سایر نقاط جهان پرداخته‌اند. اولین نمایشگاه با عنوان «بدوی‌گرایی در هنر قرن بیستم»، در سال ۱۹۸۴ م. در موزه هنر مدرن نیویورک برگزار شد. نمایشگاه دوم، «جادوگران زمین» نیز در سال ۱۹۸۹ م. در مرکز پمپیدو سعی داشت که هنر مردم غیرغربی را به زمینه هنر غربی منتقل کند. توجه به جهانی شدن هنر در دهه ۱۹۹۰ م. به شدت افزایش یافت، به طوری که نمایشگاه دوکومنتا ۱۰ در سال ۱۹۹۷ م. ماهیت انتقادی هنر معاصر در عصر جهانی شدن را به تصویر کشید. دوکومنتا ۱۱ که در سال ۲۰۰۲ م. در کاسل برگزار شد، نخستین نمایشگاهی بود که کیوریتور آن بر عهده فردی غیرغربی به نام اوکی انوزور^۴ بود. این نمایشگاه به بررسی هرچه عمیق‌تر مفهوم جهانی شدن اختصاص داشت (Ratnam, 2004/2015, 5 & 6).

• معرفی هنرمند

اتو پینه هنرمند معاصر آلمانی است. او در آکادمی مونیخ و آکادمی دوسلدورف میان سال‌های ۱۹۵۰ تا ۱۹۵۳ م. تحصیلات هنر خود را به پایان رسانید و پس از آن به تحصیل در رشته فلسفه در دانشگاه کلن پرداخت. اتو پینه سپس به‌عنوان استاد در دانشگاه پنسیلوانیا مشغول به تدریس شد و از سال ۱۹۷۴ تا ۱۹۹۴ م. ریاست مرکز مطالعات بصری پیشرفته را در انستیتو تکنولوژی ماساچوست واقع در کمبریج بر عهده داشت. در سال ۱۹۶۲ م. او نخستین آثار خود را تحت‌عنوان نقاشی‌های دود و آتش خلق کرد و به دنبال آن به تولید اشیای حرکتی و آثار محیطی با استفاده از باله‌های نور پرداخت. در اواخر دهه ۱۹۶۰ م. این هنرمند به اجرای پروژه‌های اسکای آرت نیز مبادرت ورزید (Pakbaz, 2016, 436 & 437). اتو پینه از جمله هنرمندانی است که به همراه هاینتس ماک^۵ و گونتر اوکر^۶، گروه صفر^۷ را تأسیس کرد. فعالیت‌های این گروه به مدت هشت سال ادامه یافت و هنرمندان آن به شدت هرگونه پیوند با سنت نقاشی روی بوم نظیر نقاشی‌های پیکرنا و انتزاعی را رد کرده و تأکید می‌کردند که هنر بصری باید از نقطه صفر آغاز شود. این حرکت شامل تجربیات جدیدی با تأکید بر بهره‌گیری از نور، حرکت در فضا و استفاده از عناصر طبیعی نظیر آتش، آب و هوا بود. گروه صفر به‌عنوان نخستین گروه هنری پس از جنگ جهانی دوم، دارای نگرش مثبت به تمدن و پیشرفت آینده بود و تلاش می‌کرد تا فاصله میان مردم و هنر را

در این رابطه می‌توان به مصرف متداول تصاویر جاهای دور دست و هنجار شدن آن‌ها در زیست‌جهان فرد اشاره کرد. منطقه‌زدایی جنبه‌های مختلفی دارد. یک وجه متمایز آن از میان بردن ارتباط بین فرهنگ زندگی روزمره و منطقه است. هرچند نباید این پدیده را بیگانگی فرهنگی صرف قلمداد کرد، بلکه منطقه‌زدایی همچون تجربه‌ای پیچیده و ابهام‌آمیز تجربه می‌شود که آمیزه‌ای از دسترسی به دنیایی در بیرون، همراه با نفوذ آن به دنیای خصوصی افراد است (ibid., 178). منطقه‌زدایی می‌تواند وضعیتی مبهم باشد. از این رو، جهانی شدن می‌تواند تجربه معمولی هویت محلی را دشوار سازد، زیرا تجربه افراد از زندگی روزمره هرچه بیشتر تحت نفوذ تجربه‌هایی از جاهای دور قرار می‌گیرد. دوره فرهنگی و ویژگی دیگر جهانی شدن به شمار می‌آید. دوره فرهنگی شامل ترکیبی از دو یا چند عنصر از فرهنگ‌های مختلف یا بخش‌هایی از جهان است و بر افزایش تنوع تأکید دارد. ریتزر (Ritzer, 1938/2016, 784 & 785) اشاره می‌کند، از تلفیق فرایندهای جهانی و فرهنگ‌های محلی شکل‌های دوره جدیدی به وجود می‌آیند که مبین ناهمگونی مستمراند تا همگون شدن. دوره شدن را می‌توان فرایند خلاق در نظر گرفت که فرهنگ جدیدی پدید می‌آورد و این فرهنگ نشان از ناهمگونی دارد. در واقع دوره شدن به اختلاط فرهنگ‌ها بر اثر جهانی شدن و بیرون آمدن فرهنگ دوره منحصربه‌فرد و جدیدی برآمده از تلفیق فرهنگ جهانی و محلی اشاره می‌کند که نه به فرهنگ محلی و نه به فرهنگ جهانی تقلیل پذیر است. امکان جهان‌وطنی مؤلفه دیگری از جهانی شدن به شمار می‌آید که به مفهوم شهروند جهانی اشاره دارد. تامپسون (Tomlinson, 1999/2002, 252) عنوان می‌کند، این مفهوم به شخصی اطلاق می‌شود که مسئولیت‌های جهانی را به رسمیت می‌شناسد و این علایق را با زندگی روزمره خود ادغام می‌کند. همچنین اگر چه مهاجرت پدیده تازه‌ای نیست، اما به نظر می‌رسد که می‌توان آن را به منزله بخشی از فرایند جهانی شدن تلقی کرد. گیدنز (Giddens, 1982/2005, 383) اشاره می‌کند که این پدیده به خروج و پراکندگی جمعیت‌ها اشاره دارد. در واقع مهاجرت به‌عنوان یک پدیده دیرینه، به‌عنوان بخشی از فرایند جهانی شدن بررسی می‌شود. افزون بر این ضروری می‌کند که مسائلی نظیر هویت ملی و جهانی شدن، چالش‌های هویت محلی و همچنین معاصر بودن بررسی شود. هویت ملی را می‌توان به‌عنوان احساس تعلق به گروهی از انسان‌ها بر پایه عناصر فرهنگی مشترک تعریف کرد. این هویت به باز تولید و باز تفسیر پایدار ارزش‌ها، نمادها و سنت‌ها وابسته است و نقش مهمی در تمایز هر ملت ایفا می‌کند. مسئله دیگر جهانی شدن و چالش‌های هویت محلی است. جهانی شدن می‌تواند بر تجربه‌های معمولی هویت محلی اثر گذار باشد. این پدیده به گونه‌های زندگی روزمره را دچار تغییر می‌سازد که افراد به‌طور فزاینده‌ای تحت تأثیر تجربیات فرهنگی و اجتماعی مناطق دور دست قرار می‌گیرند. همچنین این تأثیرات می‌توانند چالش‌هایی در ارتباط با حفظ و تقویت هویت‌های محلی ایجاد کنند. در این حیطه ضرورت دارد که به معاصر بودن نیز پرداخته شود. اگر معاصر بودن مفهومی

کاهش دهد (ibid., 794).

مؤلفه‌های جهانی‌شدن در آثار اتو پینه

خلاقیت در هنر با تکیه بر ارتباط آگاهانه میان فرم و معنا متبلور می‌شود. همچنین هر چند می‌توان عناصر بصری و مهارت تکنیکی را بخشی از نگاه خلاقانه در شکل‌گیری آثار هنری قلمداد کرد، اما اینگونه به نظر می‌رسد که خلاقیت در معنا و مفهوم نیز می‌تواند، اساس شکل‌گیری یک اثر هنری به‌عنوان ارتباطی جهانی قلمداد شود. در این راستا می‌توان اشاره کرد که مخاطب در مواجهه با آثار اتو پینه با تفکری خلاقانه روبه‌رو است که بر معنایی جهان‌شمول تأکید می‌کند. هنر اتو پینه را می‌توان ادامه‌دهنده سنت غربی دانست که با طرح مسائل و دغدغه‌های بنیادین بشر، نگاهی جهانی را در آثارش مطرح می‌سازد و از این‌رو، بر مخاطبانی اثر می‌گذارد که برای نخستین مرتبه با آثار او مواجه می‌شوند. اینگونه به نظر می‌رسد که همواره می‌توان مؤلفه‌های جهانی‌شدن نظیر منطقه‌زدایی، دورگه فرهنگی و امکان جهان وطنی را در کنار هویت ملی در آثار ملاحظه کرد.

زمینه اجرای آثار پینه آسمان است و او آسمان را به موزه یا گالری ترجیح می‌دهد. انتخاب آسمان به‌عنوان بستر اجرای اثر جغرافیایی بی‌مرز را به نمایش می‌گذارد که نشان از رویکرد منطقه‌زدایی در آثار او دارد. همچنین انتخاب مواد و متریال نیز در آثار این هنرمند جالب توجه است. چنانچه آرچر (Archer, 1997/2013, 230) اشاره می‌کند، در این سال‌ها آزادی گسترده‌تری در ارتباط با متریال، رسانه و تکنیک‌های هنری در آثار هنرمندان فراهم آمده است. هر چند باید در نظر داشت، اشاراتی که انتخاب متریال با خود به همراه می‌آورد، اهمیت بیشتری دارند. پینه از عناصری نظیر نور، آتش، دود و هوا استفاده می‌کند که در سرتاسر جهان در دسترس‌اند. در واقع اینگونه به نظر می‌رسد که در آثار اتو پینه منطقه‌زدایی در سطح مادی و استفاده از متریال و همچنین مکانی یعنی انتخاب آسمان به‌عنوان زمینه اجرای اثر به چشم می‌خورد. علاوه بر موضوعات مطرح‌شده در آثار این هنرمند، برخی از آثار او رویکرد منطقه‌زدایی را به‌گونه دیگری به نمایش می‌گذارند. تامیلسون (Tomlinson, 1999/2002, 163) اشاره می‌کند که منطقه‌زدایی به معنای گشودن درهای جهان و گستردن افق‌های فرهنگی از طریق رسانه‌های جمعی است که می‌تواند وضعیت مبهمی را برای انسان رقم بزند. منطقه‌زدایی را می‌توان به نوعی رهایی از قید و بندهای مکانی دانست و مصرف عمومی تصاویر نواحی دوردست و همگانی‌شدن آن تصاویر در زیست‌جهان انسان‌ها را مدنظر داشت. چیدمان «نور درونی اصفهان» اثر اتو پینه در سال ۲۰۱۴ م. به ابعاد ۲۰۰ در ۹۰ در ۹۰ سانتی‌متر طراحی و ساخته شد و در فرایند ساخت آن از احجام شیشه‌ای و نور استفاده شد. این اثر را می‌توان نمونه‌ای از ارائه و تأثیرپذیری از تصاویر نواحی دوردست در آثار اتو پینه قلمداد کرد. هر چند که این تصویر (مسجد امام اصفهان) به‌صورت مستقیم ارائه نشده است، اما اینگونه به نظر می‌رسد که رویکرد منطقه‌زدایی را در آثار اتو پینه

به نمایش می‌گذارد. اتو پینه در چیدمان خود با عنوان «نور درونی اصفهان»، نور را به‌عنوان عنصر اصلی مطرح می‌سازد (تصویر ۱). افزون بر منطقه‌زدایی، در چیدمان «نور درونی اصفهان» مؤلفه دورگه فرهنگی نیز قابل پیگیری است. در اثر یادشده عملاً بر تنوع تأکید و ترکیب عناصر مختلف از فرهنگ‌های متفاوت به نمایش گذاشته شده است. همچنین اینگونه به نظر می‌رسد که اتو پینه در فرایندی خلاقانه اثری را به وجود آورده است که به فرهنگ محلی محدود نمی‌شود و گویی اثری مرتبط با فرهنگی جدید را ارائه می‌کند. با بررسی آثار این هنرمند چنین به نظر می‌رسد که او به دنبال برپایی پلی میان فرهنگ‌های متفاوت بوده است. او همچنین در ارتباط با استفاده از رنگین‌کمان در آثارش می‌گوید که دلیل انتخاب رنگین‌کمان حالت نمادین آن بوده است که در سراسر جهان اهمیت فراوانی دارد (Otto Piene: Rainbow, 2015, 49). حال (Hall, 1994/2001, 207) اشاره می‌کند که رنگین‌کمان را می‌توان پیوندی میان زمین و آسمان در نظر گرفت. نماد رنگین‌کمان در تمام جهان پدیده‌ای آشناست و در هر سرزمینی درک می‌شود. به عبارتی دیگر، علی‌رغم اینکه رنگین‌کمان در هر تمدنی معانی مختلفی دارد، اما می‌توان آن را عنصری پیونددهنده در آثار اتو پینه قلمداد کرد، چرا که همه مخاطبان با هر فرهنگ و ذهنیتی را گرد یک عنصر یعنی رنگین‌کمان جمع می‌آورد (تصویر ۲).

از آن‌جا که آثار اتو پینه نیز دغدغه‌های جهانی و بنیادین را به نمایش می‌گذارد؛ از این‌رو، می‌توان آن‌ها را بستری برای ارائه امکان جهان وطنی در نظر گرفت. او در برخی از آثارش نظیر «رنگین‌کمان»، دنیایی رنگارنگ و سرشار از امید را پیش روی مخاطب می‌نهد و نیاز به زبانی مشترک، مخاطب را بر آن می‌دارد تا زندگی را از دریچه نگاه هنرمند بنگرد. پینه علاقه خاصی به رنگین‌کمان داشت، زیرا

تصویر ۱. نور درونی اصفهان، اتو پینه، ۲۰۱۴، ۲۰۰ در ۹۰ در ۹۰ سانتی‌متر. مأخذ: Otto Piene: Rainbow, 2015, 101.

نتیجه‌گیری

این پژوهش به بررسی چگونگی تبلور مؤلفه‌های جهانی شدن در آثار اتو پینه می‌پردازد. به نظر می‌رسد که این هنرمند در عین توجه به فرهنگ ملی خود، از آن فراتر رفته و به مسئولیت‌های جهانی پرداخته است. همان‌طور که از بررسی آثار اتو پینه مشخص می‌شود، این هنرمند در خلق آثارش به دغدغه‌های بنیادین بشر در قالب هنر جدید پرداخته و به نوعی مخاطبان را با پرسش‌های اساسی مواجه ساخته است. همواره می‌توان مؤلفه‌های جهانی شدن نظیر منطقه‌زدایی، دورگه فرهنگی و امکان جهان‌وطنی را در آثار اتو پینه پیگیری کرد. منطقه‌زدایی در آثار اتو پینه در دو سطح مادی و مکانی بروز می‌کند. جنبه مادی منطقه‌زدایی در آثار، برآمده از متریا ل مورد استفاده هنرمند نظیر دود و آتش است و بُعد مکانی اشاره به آسمان دارد که اتو پینه آن را به گالری و موزه ارجح دانسته است. همچنین در برخی از آثار استفاده از تصاویر نواحی دور دست به چشم می‌خورد. شماری از آثار اتو پینه مبتنی بر فرهنگ‌های دیگر هستند و به نوعی دو رگه فرهنگی را به نمایش می‌گذارند. همچنین عناصری نظیر رنگین کمان فارغ از معنایی که نزد مردمان هر سرزمین دارد، به عنوان عنصری پیونددهنده و جهانی در آثار او به کار رفته است. آثار اتو پینه

تصویر ۲. اتو پینه، رنگین کمان، ۱۹۷۲. مأخذ: www.tinguely.ch.

جدول ۱. بررسی مؤلفه‌های جهانی شدن در آثار اتو پینه. مأخذ: نگارنده.

مؤلفه‌های جهانی شدن	نمودهای جهانی شدن در آثار اتو پینه
منطقه‌زدایی	- آسمان به عنوان بستر اجرای اثر - استفاده از مواد و متریا ل نظیر دود و آتش - استفاده از تصاویر دور دست در آثاری نظیر نور درونی اصفهان
دورگه فرهنگی	- توجه به هنر سرزمین‌های دیگر - رنگین کمان به عنوان عنصری پیونددهنده
امکان جهان‌وطنی	- رنگین کمان به عنوان سمبل یکپارچگی جهان - آسمان بستر ارائه اثر - استفاده از عناصر متعلق به ناخودآگاه نظیر دود و آتش - استفاده از نور فارغ از ملیت و نژاد
طرح هویت ملی	- محتوا: ورود نور به واسطه تجربه جنگ - فرم: یادآور اکسپرسیونیسم آلمان

رنگین کمان در هر جای کره خاکی به صورت یکسان دیده می‌شود. به این ترتیب، رنگین کمان را می‌توان سمبل یکپارچگی جهان در آثار او قلمداد کرد. اتو پینه اشاره می‌کند که رنگین کمان با تمامی جلوه‌های رنگی و فرم منحنی خود دو نقطه جغرافیایی را به هم متصل می‌کند (Otto Piene: Rainbow, 2015, 53). به‌طور کلی پینه را برای هنر آسمانی‌اش نیز می‌شناسند^۸. او فضای آسمان را به عنوان بستری برای خلق آثار هنری خود برگزید. این نوع نگاه اتو پینه را می‌توان تجلی امکان جهان‌وطنی در آثار او دانست. ریتزر (Ritzer, 1938/2016, 770) اشاره می‌کند که جهان‌وطنگرایی به‌طور کلی متضمن فراتر رفتن از محدودیت‌های محلی است. بر این اساس، انسان‌ها در عصر جهانی شدن دیگر در وطن معینی ریشه ندارند، بلکه هم‌زمان در شهرها، مناطق و قومیت‌های متفاوتی ریشه دوانده‌اند. در این حالت، انسان‌ها مسئولیت جهانی را مدنظر قرار می‌دهند. به علاوه نگاه جهانی اتو پینه در عناصر مورد استفاده در آثارش نیز نمود پیدا می‌کند. خاک، آتش و باد عناصری که به نوعی متعلق به ناخودآگاه جمعی انسان‌هاست. در این تجربه نژاد و ملیت چندان مطرح نیست، بلکه اتو پینه در آثار خود دغدغه‌های بنیادین انسان‌ها در سرتاسر جهان را به نمایش می‌گذارد. همچنین نور و فضا در آثار اتو پینه در هر مکان تجربه می‌شوند و از آن‌جاکه به فرهنگ خاصی وابسته نیستند، نشان از رویکردی جهانی در آثار او دارند. امکان جهان‌وطنی در آثار اتو پینه برآمده از نوع نگاه هنرمند به هنر و ارتباطش با جهان است. در واقع او با به‌کارگیری عناصری نظیر آسمان و رنگین کمان از مرزهای جغرافیایی عبور می‌کند و آثاری پدید می‌آورد که فراتر از مرزها برای مخاطبان قابل درک است.

البته باید این امر را در نظر داشت که علی‌رغم وجود رویکردی جهانی در آثار اتو پینه، ردپای اثرپذیری از سرزمین هنرمند نیز در آثارش به چشم می‌خورد. توجه اتو پینه به نور متأثر از تجربه او در دوران جنگ است. در این دوران خیابان‌ها و خانه‌های آلمان برای محافظت تاریک بودند و بعد از جنگ بود که نور مجدد به زندگی بازگشت. در کاتالوگ «اتو پینه: رنگین کمان» آورده شده است که این تجربه اثرگذار الهام‌بخش هنرمند بود و بر این اساس نور تبدیل به موضوع اصلی آثار اتو پینه شد. افزون بر استفاده از نور و ارتباط آن با تجربه هنرمند که نشان از مطرح شدن تجربه‌ای محلی به صورت جهانی دارد، در فرم آثار اتو پینه نیز می‌توان اثراتی از سرزمین هنرمند را مشاهده کرد. در کاتالوگ «رنگین کمان- اتو پینه» (Otto Piene: Rainbow, 2015, 55)، یادآوری شده است که همواره می‌توان تأثیراتی از سینمای اکسپرسیونیسم آلمان، اغراق در نمایش، دقت به جزئیات، تأکید بر تقارن، تضاد در تکنیک و پرهیز از بیان روایی در کلیت آثار را در فرم اجرایی آثارش پیگیری کرد که نشان‌دهنده توجه هنرمند به سرزمین خود است. البته باید اذعان داشت که اتو پینه از رویکردی متفاوت نسبت به سنت ناتورالیستی هنر تصویری غرب پیروی می‌کند و به جای ثبت صرف نور، به جست‌وجوی فرم‌های زیبایی‌شناختی می‌پردازد و از این طریق مفاهیم بنیادی نور و آتش را به تصویر می‌کشد (جدول ۱).

فهرست منابع

- رامین، علی؛ فانی، کامران و سادات، محمدعلی. (۱۳۸۹). *دانشنامه دانش‌گستر*. دانش‌گستر روز.
- رضائی نبرد. امیر. (۱۳۹۰). بررسی تأثیرات جهانی شدن بر هنر معاصر غرب از (۱۹۶۰ تا زمان حاضر). *مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی*، ۳(۶)، ۱۴۹-۱۷۸. <https://elmnet.ir/doc/859657-38091>.
- عسکریپور، وحید. (۱۳۹۳). جهان هنر در عصر جهانی شدن؛ هنر در وضعیت جهانی شدن چه نسبتی با هویت ملی دارد؟ *سوره اندیشه*، (۷۷ و ۷۶)، ۱۷۹-۱۸۲. <https://www.magiran.com/paper/1282003>.
- Agamben, G. (2010). *What is an apparatus? and other essays* (Y. Hemmati Elizei, Trans.). Rokhdad-e No. (original work published 2006)
- Archer, M. (2013). *Art since 1960* (K. Yousefi, Trans.). Herfeh Honarmand. (original work published 1997)
- Giddens, A. (2005). *Sociology* (M. Sabouri, Trans.). Nashr-e Ney. (original work published 1982)
- Hall, J. (2001). *Illustrated dictionary of symbols in Eastern and Western art* (R. Behzadi, Trans.). Farhang Moaser. (Original work published 1994)
- *Otto Piene: Rainbow* [Exhibition Catalog] (2015). Teheran Museum of Contemporary Art.
- Pakbaz, R. (2016). *Encyclopedia of art: painting, sculpture, graphic arts*. Farhang Moaser.
- Ratnam, N. (2015). *Art and Globalization* (F. Taheri, Trans.). Bongah. (original work published 2004)
- Ritzer, G. (2016). *Sociological theory* (H. Nayebi, Trans.). Nashr-e Ney. (original work published 1983)
- Robertson, R. (2006). *Globalization: Social theory and global culture* (K. Pouladi, Trans.). Saless Publication. (original work published 1992)
- Tomlinson, J. (2002). *Globalization and culture* (M. Hakimi, Trans.). Iran Cultural Studies. (original work published 1999)

به واسطه طرح مسئولیت‌های جهانی بستر بروز امکان جهان‌وطنی را فراهم می‌آورد و عناصر تشکیل‌دهنده آثار او فارغ از هر مرزی به صورت جهانی به کار گرفته شده‌اند. افزون بر رویکرد جهانی، هویت ملی نیز در سطح فرم و محتوا در آثار اتو پیینه حائز اهمیت است و تجربه هنرمند در سرزمین خود را به یاد می‌آورد. از جمله توجه به موضوعاتی نظیر جنگ که موجب ورود نور در آثار او شده و فرم آثار که یادآور اکسپرسیونیسم آلمان است. همواره باید توجه داشت که برخی عناصر در آثار وی رویکردی چندگانه را به نمایش می‌گذارند و جنبه‌های گوناگون جهانی شدن را آشکار می‌سازند. به‌عنوان مثال آسمان و عناصری نظیر دود و آتش رویکرد منطقی‌زدایانه و جهان‌وطنی را پیش می‌نهند و رنگین‌کمان نیز نشان از دو رگه فرهنگی و امکان جهان‌وطنی دارد.

اعلام عدم تعارض منافع

نویسنده اعلام می‌دارد که در انجام این پژوهش هیچگونه تعارض منافی برای وی وجود نداشته است.

پی‌نوشت‌ها

۱. Centre Georges Pompidou
۲. Documenta
۳. Otto Piene
۴. Okwui Enwezor
۵. Heinz Mack
۶. Gunther Uecker
۷. ZERO
۸. اسکای آرت که هنر نمایان در آسمان ترجمه شده، اصطلاحی است که اتو پیینه وضع کرده است. او این واژه را در مورد آثاری که در-یا-از-آسمان قابل رویت باشند، به کار برد. اسکای آرت نمایش‌های سنتی از قبیل بادبادک‌سازی و آتش‌بازی را در بر می‌گیرد و همچنین به آثاری اطلاق می‌شود که در آن‌ها از فناوری‌های پیشرفته استفاده شده است (Pakbaz, 2016, 90)

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to journal of Art and Civilization of the Orient. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله

ضرغام، ادهم. (۱۴۰۵). مطالعه آثار اتو پیینه از منظر جهانی شدن. *مجله هنر و تمدن شرق*، ۱۴(۵۲)، ۶۷-۶۲.

DOI: [10.22034/jaco.2026.575881.1521](https://doi.org/10.22034/jaco.2026.575881.1521)

URL: https://www.jaco-sj.com/article_246727.html?lang=fa

